

LUNA ALONSO, Ana; FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, Áurea; GALANES SANTOS, Iolanda; MONTERO KÜPPER, Silvia

Literaturas extranjeras y desarrollo cultural: hacia un cambio de paradigma en la traducción literaria gallega

Berna: Peter Lang, 2015, 243 p.

ISBN 978-3-0343-1487-9

L'equip de BITRAGA (Biblioteca da Tradución Galega) de la Universidade de Vigo, dirigit per Ana Luna, ha publicat una monografia que torna a posar en evidència la gran utilitat de constituir una base de dades de traduccions —en aquest cas del i al gallec— com la seva (accessible a tot hom a <<http://bibliotraducion.uvigo.es>>), que és el suport documental imprescindible tant d'aquest llibre com del seu anterior *Traducción de una cultura emergente* (2012), del qual *Literaturas extranjeras y desarrollo cultural* és en certa manera el revers i el complement. Si allà hi analitzaven el flux traductor del gallec cap a altres llengües, ara radiografien la importació d'altres literatures a través de la traducció al gallec.

En el marc dels estudis descriptius de la traducció, el llibre comença amb una presentació, a càrrec d'Ana Luna, que repassa la importància de la traducció en la configuració de la cultura gallega des de l'Edat Mitjana i enuncia els objectius generals dels diferents estudis que el componen: «analizar el lugar que ocupa la traducción literaria en el sistema cultural gallego y conocer la evolución de la traducción en los principales géneros para poder en un futuro ponderar su impacto en el sistema cultural meta» (p. 12). Així, doncs, es tracta d'un nou graó en un projecte de recerca de llarg abast que ja dibuixa el perfil dels futurs treballs.

Ara bé, abans d'entrar en l'anàlisi concreta, quantitativa i qualitativa, del flux de traduccions, Silvia Montero s'encarrega d'estudiar un dels aspectes del mecenatge, les iniciatives de suport a la traducció a Galícia. Montero situa el començament de la fase actual en la llei de normalització del

gallec de 1983, que va permetre cert suport institucional a l'edició en aquesta llengua, però que no va aconseguir situar-la, pel que fa a la producció editorial, en el nivell que li correspondria per parlants, «quedando en 2012 incluso por debajo de la edición en euskera» (p. 19). Després dóna dades globals sobre el volum de traduccions dins de l'edició en gallec i entra en les polítiques tant públiques com privades cap a la traducció. Constata que en una primera fase, la importació de textos «no obedece a una política de traducción bien meditada» (p. 25), sinó que es fa sota la urgència de proveir la societat, i sobretot les franges d'edat més joves, de textos en gallec. També observa un paper rellevant de l'amateurisme en aquestes polítiques. Descriu a continuació els dos mecanismes més importants d'incentiu —els premis i les subvencions— i critica les actuacions erràtiques i massa puntuals de les administracions, que no sembla que tinguin un projecte coherent d'importació de literatura.

Iolanda Galanes s'encarrega de donar una visió general dels fluxos de traducció cap al sistema gallec de les darreres dècades. A partir de la premissa que «los sistemas literarios importan y, por lo tanto traducen, aquellas obras que son necesarias para su configuración» (p. 45), intenta entendre en quina fase es troba el sistema literari gallec i avança algunes estratègies per a una futura política de la traducció a Galícia. Des d'una perspectiva històrica observa que inicialment les traduccions al gallec «pretenden prestigiar la lengua gallega como vehículo capaz de reproducir discursos literarios de alto nivel simbólico», i un exemple clàssic n'és la traducció, el 1926, d'un fragment de

l'*Ulisses* de Joyce (la primera traducció a la península Ibèrica). Després d'aquesta fase «filològica» ve la fase «comercial». Galanes analitza el volum de traduccions per gèneres —en què constata la importància quantitativa de la narrativa infantil i juvenil— i per llengües. En aquest cas, mostra la «falta de autonomia de la cultura gallega a la hora de establecer relaciones con otros espacios» (p. 56): gairebé dos terços de les traduccions vénen del castellà, el francès o l'anglès. També analitza el paper dels agents, el perfil dels quals ha anat canviant.

Áurea Fernández dedica el seu capítol a una part essencial d'aquests agents: el món editorial. Després d'exposar els antecedents del teixit editorial galleg, se centra en les darreres dècades, quan sorgeix un mercat potencial que permet combinar l'edició com a activitat lucrativa amb el compromís a favor de la normalització de la llengua, un equilibri representat sobretot per les grans empreses. El nou mil·lenni aporta noves solucions innovadores i l'aposta per una gran qualitat formal, sobretot en la literatura infantil i juvenil, que permet harmonitzar tots dos objectius. Actualment el panorama editorial —com en moltes altres cultures— es reparteix entre poques grans empreses, que tendeixen a anar sobre segur i «están más dominadas por el juego de la mercadotecnia» (p. 81), i una plèiade de petites editorials que «buscan cubrir necesidades de mercado» i moltes vegades desafien la literatura de rotació ràpida.

Una altra part essencial dels agents la constitueix, és clar, el col·lectiu de traductors. Qui tradueix al galleg? Aquesta és la pregunta que contesta Ana Luna al capítol corresponent. Luna subratlla la importància que tenen en les cultures minoritzades les iniciatives individuals d'«amateurs» (docents, acadèmics, escriptors, activistes culturals) en la publicació de traduccions, que ells mateixos proposen als editors, duen a terme i promouen o prestigien. Així ha estat també a Galícia sobretot fins als

anys noranta, quan es produeix un triple fenomen que canvia el panorama: la professionalització (amb estudis propis a la Universidade de Vigo), la feminització i l'especialització per llengües i/o gèneres. Igualment, Luna assenyala una certa evolució en la pràctica traductora des d'una tendència domesticadora (demostrar què es pot fer en galleg) a una més gran estrangerització (mostrar l'altre).

Els capítols següents analitzen la traducció al galleg per gèneres, amb una ampli desplegament de dades —una característica general del llibre i que hi dóna valor: la combinació entre dades empíriques i interpretació i reflexió—, per donar una idea molt precisa tant de l'evolució en les darreres dècades com de la situació actual. Isabel Mociño s'encarrega de la literatura infantil i juvenil, un camp essencial per volum i per qualitat. Dolores Vila vedra estudia la narrativa i posa en evidència la importància que ha tingut la importació per a la creació pròpia. Maria do Cebreiro Rábade dedica una anàlisi molt acurada a la poesia amb instruments de Bourdieu (un autor referent de tot el grup de BITRAGA) i explica la construcció del repertori a partir dels referents d'oposició (el que no volem ser, d'equivalència (els qui són si fa o no fa com nosaltres) i d'imitació (a qui ens agradaria —i podríem— assemblar-nos). La poesia, segons Rábade, es manté parcialment al marge de la «retòrica de la normalització cultural» i segueix més aviat dues grans estratègies: l'equiparació simbòlica amb literatures centrals (traduir Dant o Paul Valéry) i l'alineament amb altres tradicions perifèriques (traduir del gaèlic o del kurd). Finalment, pel que fa a gèneres, la traducció teatral l'analitza Manuel Francisco Vietes. En aquest sector és important distingir la traducció per a ser llegida i la traducció per a ser representada. Vietes exposa breument el sistema teatral galleg i fa un ampli repàs bibliogràfic de la importació teatral. Assenyala també les especificitats de la traducció per a l'escena.

El capítol que tanca el llibre, a càrrec de Iolanda Galanes i Silvia Montero, ofereix algunes conclusions. Les últimes tres dècades han estat testimoni de canvis profunds en el món de la traducció a Galícia. Les autores, a partir de l'anàlisi duta a terme en el llibre sobre els agents que intervenen en la traducció, no detecten «sígnos de una actuación planificada, más allá de algunas iniciativas puntuales [...] todas ellas circunscritas a los últimos diez años» (p. 214) i constaten la necessitat d'accions de discriminació positiva a favor de l'edició en gallec. Amb tot, assenyalen que hi ha nombroses iniciatives innovadores i un considerable dinamisme del sector privat. Gràcies a la fiabilitat de la base de dades de traduccions que BITRAGA ha construït i manté, el llibre pot oferir dades sòlides dels percentatges que comporta la traducció tant en el conjunt de l'edició en gallec com per gèneres (destaca en aquest sentit la importància que ha tingut la literatura infantil i juvenil). I el fet que aquesta base de dades estigui disponible per a tothom en fa una eina d'unes potencialitats extraordinàries. De moment, sembla que tot indica que hi ha una tendència clara cap a la superació de la intermediació, que a Galícia —com a moltes altres cultures minoritzades— i pel que fa a la traducció té com a mínim dos vessants: la dependència del sistema editorial que fa de «sostre» i filtra la relació directa amb altres cultures (en aquest cas, el castellà), i les terceres llen-

gües que sovint s'interposaven entre el gallec i cultures com la japonesa, l'hongaresa o la guaraní, perquè fins fa poc temps no era fàcil trobar professionals competents en aquestes llengües. Finalment, queda plantejada una pregunta clau: l'evolució de la traducció en aquestes darreres dècades permet afirmar que s'ha assolit un estadi de normalització de la cultura gallega? Contestar aquesta pregunta obre nous camins de recerca que el grup BITRAGA es proposa resseguir en pròxims treballs.

En conclusió, aquest conjunt de treballs, en aquest cas sobre la importació al sistema gallec a través de la traducció, no només és una aportació fonamental per entendre el paper de la traducció literària en la normalització cultural del gallec, les seves dinàmiques i especificitats, sinó que també constitueix un model d'estudi des de la perspectiva de la sociologia de la traducció que podria ser aplicat a qualsevol altra sistema literari, especialment els minoritzats. Això i el treball inestimable de mantenir una base de dades de traduccions fiable i exhaustiva fa de BITRAGA, en la meua opinió, un col·lectiu acadèmic que ens hem d'afanyar a imitar, sobretot des de l'àmbit catalanòfon.

Pere Comellas
Universitat de Barcelona

